

مروری بر سرزندگی در پارک مهریزی شهر یاسوج

سیده زهرا سادات

دانشجوی کارشناسی ارشد معماری، واحد یاسوج، دانشگاه آزاد اسلامی، یاسوج، ایران

علی آرام *

گروه مهندسی عمران، واحد یاسوج، دانشگاه آزاد اسلامی، یاسوج، ایران

aliaram172@yahoo.com

چکیده

سرزندگی محیط های شهری موضوعی است که در مطالعات، تحقیقات و پروژه های شهرسازی ایران از آن غفلت شده است. امروزه به دلایل گوناگون تأمین نشاط و سرزندگی شهری، به ویژه در فضاهای تفریحی و اجتماعی، به یکی از دغدغه های اصلی نظام های مدیریت و برنامه ریزی شهری در کشورها، به ویژه در کشورهای توسعه یافته، تبدیل شده است. درحالی که علیرغم تأثیر مستقیم سرزندگی پارک های شهری در ایفای نقش های مهم این فضاها از طریق حضور مستمر شهروندان و ارتقای سطح محیط زیستی آن ها، کمتر پژوهشی به بررسی سرزندگی این فضاها پرداخته است. به همین منظور در این مقاله، پارک مهریزی یاسوج از لحاظ سرزندگی مورد بررسی قرار گرفته است، این پژوهش با هدف ارتقای سرزندگی پارک از نوع پژوهش کاربردی بوده و روش تحقیق به صورت توصیفی-تحلیلی است. بر همین اساس این مقاله سعی دارد تا در قالب پژوهشی ابتدا معیارهای مؤثر بر سرزندگی پارک های شهری را شناسایی و سپس برای "پارک مهریزی" یاسوج آنها را بررسی و اولویت بندی نماید تا در نهایت پیشنهادهایی برای ارتقای سطح سرزندگی این پارک ارائه دهد. نتایج به دست آمده بیانگر این است که وجود فضاهای متنوع و مکانهای فرهنگی برای برگزاری مراسمات بر ارتقا سرزندگی فضای شهری در این سایت مؤثر است. همچنین مؤلفه زیباشناسی از بالاترین سطح مطلوبیت و مؤلفه خدماتی از پایین ترین سطح برخوردار است.

کلمات کلیدی: سرزندگی، فضای شهری، پارک، یاسوج، مهریزی

مقدمه

شهرنشینی به عنوان پدیده ای که در اثر تداخل جنبه های مختلف و ضروری زندگی مدرن، مظهر شبکه های از روابط پیچیده اجتماعی شده است، بستر و شکل دهنده بسیاری از چالش های اساسی در زندگی شهروندان نیز می باشد. به این اساس معیارها و استانداردهای گوناگونی براساس ایده آل های فرهنگی و اقلیمی هر کشور برای زندگی شهری وجود دارد. فضاهای شهری به عنوان عمومی ترین فضاهای باز شهری شناخته میشوند که میتواند کانون و بستر بروز حیات مدنی و شهرگرایی باشد (محمدی و تقی پور، ۱۳۹۴).

در این میان فضاهای عمومی به مجموعه شرایط و عواملی اطلاق میگردد که زنده و پویا بوده و دارای فرهنگ، هویت و شخصیت باشند. این فضاها باید به گونه ای باشند که افراد با ویژگیهای مختلف سنی، جنسی و فرهنگی بتوانند با حضور در آن ها، خواسته های خود را محقق ساخته و فعالیت های متنوع مورد نیازشان را برآورده نمایند.

فضاهای عمومی، مهمترین بخش شهرها و محیط های شهری به شمار می آیند. در چنین عرصه هایی، بیشترین تماس و تعامل بین انسانها رخ میدهد. یکی از مهمترین این عرصه ها، پارکها و فضاهای سبز شهری است. در جوامعی مانند جامعه ی ما که خشکی هوا و نبود پوشش گیاهی کافی تأثیر بسزایی در روحیه ی مردم شهرنشین دارد، ایجاد پارکها برای کلان شهرها، امری کاملاً ضروری به نظر میرسد. امروزه کاهش شاخص های کیفی در فضاهای عمومی شهری از جمله پارکها، یکی از مشکلاتی است که شهرهای امروز با آن روبه رو هستند، که این امر می تواند تأثیر بسزایی بر کیفیت زندگی، روابط اجتماعی، نشاط و داشته باشد.

در فرهنگ تخصصی شهرسازی کوان در تعریف واژه پارک چنین آمده است: "بخشی از زمین که برای تفریح عمومی اختصاص یافته است". پاکزاد پارک را در دسته فضای عمومی دانسته و معتقد است و این دسته از فضاها به واسطه مقیاس عملکردی و همچنین طیف متنوع و گسترده مخاطبان خود دارای بیشترین سهم در حیات جمعی شهروندان می باشند. از این رو ارتقای کیفی این دسته از فضاها بیش از سایر انواع فضاها موجب ایجاد جامعه شهری سالم و شکوفا خواهد شد. از سوی دیگر نیز نیازها برای حضور در طبیعت و رها شدن از دغدغه های مکرر محیط شهری، دلایل مهمی را برای حضور مردم در پارک به وجود می آورد. در واقع فضاهای سبز شهری در کمک کردن به شهروندان نقش مهمی ایفا می کند، تا موقتا از خیابان ها و ساختمان های پر ازدحام رها شوند. تجربه ایجاد پارک در شهر آرایه بزرگی از احساسات مثبت برای مردم است. از آزادی عمل، پیوستگی با طبیعت و شادی به همراه زیبایی و آرامش در این بین بایستی یاد کرد. برانگیخته شدن احساسات و عواطف مردم در پارکها سهم بسیار بزرگی در بهتر شدن زندگی آنها دارد. فواید مستقیم آن احیای تعادل روان شناختی، آرامش، دوری از روزمرگی و برانگیختن ارتباط روحی و معنوی با جهان طبیعی است. در این میان سرزندگی پارکهای شهری از اهمیت بسزایی برخوردار است (حمیدی، اسماعیل زادگان، ۱۳۹۴).

سرزندگی یکی از کیفیت های سازنده فضاهای شهری است که در آرا بسیاری از نظریه پردازان مسائل شهری مورد توجه قرار گرفته است. این مفهوم با تعابیر متفاوت، اما نزدیک به هم، زمینه حضور و فعالیت را در فضا فراهم می آورد. امروزه فضاهای شهری به نیازهای استفاده کنندگان فضا پاسخگو نبوده و واجد کیفیت های محیطی نیستند. در این میان بسیاری از فضاهای شهری عصر حاضر، فضاهای نامناسب برای بروز فعالیتهای اجتماعی هستند. این در حالی است که یکی از کیفیت های مهم و سازنده فضاهای پاسخگو، سرزندگی آنها است (معرب و همکاران، ۱۳۹۵).

در سالهای اخیر با توجه به رشد سریع و روز افزون وسعت شهرها و حومه آنها و استفاده از اتومبیل شخصی به عنوان یک وسیله غالب، خصوصا در نبود انواع دیگر وسایل نقلیه عمومی بر زندگی شهر نشینی سایه افکننده و فضای شهری را دستخوش تغییر نموده است. به طوری که امکان تردد آسان، راحت و ایمن پیاده را از مردم به خصوص کودکان و سالمندان سلب نموده است. مؤید این ادعا تحقیقات میدانی است که نشانگر این حقیقت بوده که حق تقدم در استفاده از فضا همیشه با تهدید از طرف انواع وسایل نقلیه موتوری روبرو بوده و حق عابر پیاده نادیده گرفته شده است (بحرینی، ۱۳۶۸). لذا در این شرایط سرزندگی فضاهای شهری رو به افول می رود. در این پژوهش، پارک مهرورزی شهر یاسوج مورد بررسی قرار گرفته تا این فرضیه بررسی شود که آیا پارکهایی که دارای طراحی جدید و نوین هستند، سرزندگی لازم و کافی را دارند یا خیر؟ چگونه می توان از رهیافت سرزندگی شهری در برنامه ریزی و مدیریت شهرها استفاده کرد؟ در این مطالعه سعی بر آن شد تا ضمن شناسایی عوامل مؤثر بر سرزندگی پارکهای شهری به سنجش آنها در پارک مهرورزی به عنوان پارکی جدید با طراحی نوین که همه روزه میزبان گروه های مختلف سنی و جنسی تحت حوزه نفوذ خود است، پرداخته شود.

سوابق تحقیق

امیر فخریان ۱۳۹۱ در تحقیقی به بررسی و تحلیل نقش کارکردهای اجتماعی پارکهای شهری مناطق ۱ و ۶ شهرداری مشهد بر اساس موقعیت مکانی و شرایط کلی پرداختند. در این راه، ۳۶۰ پرسشنامه از ساکنان مجاور این پارکها، وضعیت کارکردهای اجتماعی با استفاده از ۹ شاخص، جمع آوری شده و در ادامه با بهره گیری از مدل تحلیل عاملی اقدام به ترکیب متغیرها و سهم هر یک در تبیین کارکردهای اجتماعی پارکهای شهری به تفکیک منطقه شده است. نتایج نشان میدهد که در مناطق ۱ و ۶ به ترتیب ۵۹ و ۹۶ درصد از کارکردهای اجتماعی پارکهای شهری تبیین میشود. نتیجهی تکمیلی این مطالعه نشان میدهد که در منطقه ۱، کارکردهای اجتماعی و در منطقه ۶، کارکردهای اجتماعی نامطلوب، مهمترین نقش را در تبیین کارکردهای اجتماعی پارکهای شهری ایفا میکند. در پژوهشی به نقش سرزندگی در ایجاد تصویر ذهنی شهروندان و میزان بهره گیری از فضای شهری در پیاده راه خیابان سپهسالار تهران

پرداخته اند. در این راستا از روش توصیفی-تحلیلی و روش جمع آوری اطلاعات به صورت میدانی استفاده کردند. آن‌ها نشان دادند که مؤلفه های حضور گیاهان و آبنا، نورپردازی مناسب، ایمنی عابران از وسیله نقلیه، وجود کاربریهای مختلف و قابلیت دسترسی فضا به وسایل نقلیه به ترتیب بیشترین تأثیر را در سرزندگی این خیابان داشته است. این موارد خود نشان میدهد که عوامل سرزندگی مطرح شده در پژوهش آن‌ها نیز همبستگی معنی داری با فضای شهری دارد و همچنین بین سرزندگی و تصویر ذهنی مطلوب شهروندان، همبستگی معنی دار مثبتی وجود دارد. این بدان معناست که فرضیه این تحقیق مورد تأیید قرار گرفته است (ایزدی و همکاران ۱۳۹۱). تاکنون درباره سرزندگی مناطق مختلف شهرها از جمله میدان‌ها، خیابانها، پیاده‌روها و به طور کلی فضاهای عمومی، مطالعات و پژوهش‌های مختلفی صورت گرفته است؛ اما تا به حال سرزندگی پارک‌های شهری به طور ویژه بررسی نشده است.

روش تحقیق

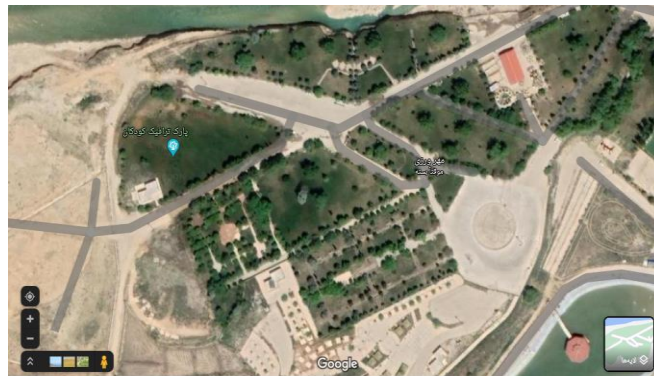
این پژوهش از نوع کاربردی و در زمره تحقیقات توصیفی-کاربردی می‌باشد و شیوه گردآوری اطلاعات پایه مرتبط با مبانی نظری مبتنی بر مطالعات کتابخانه‌ای، بررسی اسناد و مدارک موجود و همچنین شیوه اطلاعات میدانی از طریق پرسش‌نامه، عکس و مصاحبه در محل بوده است. جهت تکمیل مطالعات میدانی ۷۰ عدد پرسشنامه میان بازدید کنندگان توزیع گشته است نمونه گیری بر اساس روش کوکران (و تجزیه و تحلیل اطلاعات با استفاده از نرم افزار Spss انجام شده است همچنین با استفاده از روش توصیفی (عکس) و نمودارهای آمار توصیفی میزان تأثیر هر یک از شاخص‌ها در سرزندگی محدوده مطالعاتی مشخص و در پایان شاخص‌های سرزندگی فضای شهری نمونه موردی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

محدوده مورد مطالعه و جامعه آماری

ياسوج مرکز استان کهگیلویه و بویر احمد است که طول و عرض جغرافیایی آن به ترتیب ۵۱/۳۶ و ۳۰/۴۰ درجه میباشد. هم‌چنین ارتفاع این شهر از سطح دریا ۱۸۷۰ متر است. شهرستان بویر احمد به مرکزیت یاسوج و دارای ۴ بخش به نام‌های مرکزی، دروهان، مارگونو لوراب و ۲ شهر و ۱۳ دهستان است. این شهر در دهانه انبری صخره‌ای زاگرس بزرگ و بر دامنه دنا همیشه سفید و پر برف در لابلای جنگل‌های تنومند و سرسبز بلوط قرار گرفته است نام محلی این شهر یاسوج است و قبل از ایجاد شهر یاسوج در حدود ۶ کیلومتری جنوب شرقی آن شهرک قدیمی تل خسرو قرار داشته که زمانی مرکز طوایف باستانی بازرنگان بوده و سابقه تاریخی آن متجاوز از دو هزار یال می‌باشد شهر نوپای یاسوج در کنار رودخانه بشار در آغوش تپه‌های متعددی قرار گرفته است و در فصل زمستان برف زیادی در این شهر می‌بارد و اکثر نقاط و ارتفاعات آن برای مدتی طولانی پوشیده از برف باقی می‌ماند. بر پایه سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵ جمعیت این شهر ۱۳۴۰۵۳۲ نفر (در ۵۴۰۸۵۰ خانوار) بوده است. جمعیت شهر یاسوج در سال ۱۳۹۵ با احتساب برخی روستاهای حومه، چیزی بیش از ۲۵۰ هزار نفر است (سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۹۵).

نقشه ۱: نقشه موقعیت مکانی مورد مطالعه

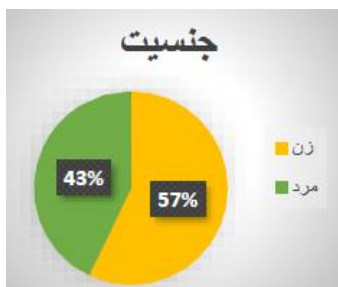

نقشه ۲: وضع موجود پارک

یافته های تحقیق

یافته های عمومی تحقیق

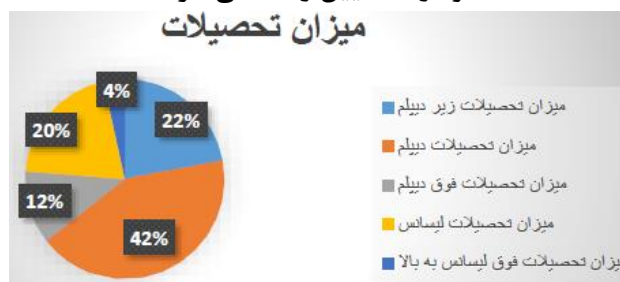
همانطور که در بخش روش تحقیق عنوان شد در این بخش از طریق برداشت میدانی و پرسشنامه که پرسشنامه حاضر در پارک مهرورزی یاسوج (خیابان مدرس) توزیع شده است. که از بین افراد حاضر در این مکان، ۷۰ نفر به عنوان نمونه آماری این پژوهش به صورت تصادفی انتخاب گردیده اند که در صد جنسیت، رده سنی و میزان تحصیلات این نمونه آماری به ترتیب نمودار ۱، ۲ و ۳ میباشد.

نمودار ۱: تعیین جنسیت افراد

نمودار ۲: تعیین رده سنی افراد

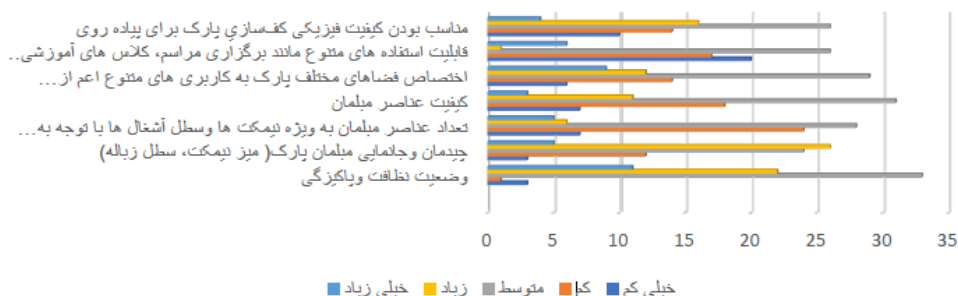

نمودار ۳: تعیین سطح سواد افراد

تحلیل مؤلفه های تحقیق

در این بخش با توجه به یافته های تحقیق که از نتایج پرسش نامه ها و برداشت میدانی حاصل گردیده است نتایج مورد تجزیه و تحلیل قرار می گیرد و این مؤلفه ها عبارتند از: خدماتی، زیبایی شناسی، دسترسی، ایمنی، تفریحی ۱-۲-۱۰

- تحلیل شاخص های مؤلفه های خدماتی همانطور که در چارچوب نظری گفته شد مؤلفه های خدماتی (نمودار ۴) در نظر گرفته شده در این تحقیق عبارتند از:

نمودار ۴: بررسی مؤلفه های خدماتی

بررسی وضعیت نظافت و پاکیزگی در پارک طبق نظر مخاطبان تقریباً متوسط می باشد و فقط ۱۰ درصد از آنها رضایت خیلی زیادی از پاکیزگی پارک را دارند با توجه به شکل ۱.

شکل ۱: عکس نظافت و پاکیزگی وضع موجود

بررسی چیدمان و جانمایی مبلمان پارک هم نیز طبق پاسخ مخاطبان زیاد می باشد. بررسی کیفیت عناصر مبلمان طبق نظر مخاطبان متوسط است شکل ۲:

شکل ۲: عکس کیفیت عناصر چیدمان و جانمایی مبلمان وضع موجود.

بررسی تعداد عناصر مبلمان به ویژه نیمکت ها و سطل آشغال ها با توجه به وسعت پارک متوسط بوده و ۲۳ درصد آنها نظراتشان در این مورد کم بودن تعداد عناصر مبلمان اظهار نمودن اختصاص فضاهای مختلف پارک به کاربری ها متنوع اعم از رستوران، نمازخانه، فضای بازی طبق نظرات مخاطبان متوسط می باشد طبق شکل ۳.

قابلیت استفاده های متنوع مانند برگزاری مراسم، کلاس های آموزشی و تفریحی هم از دید مخاطبان نیز متوسط است.

شکل ۳: عکس فضاهای متنوع و کاربری های متفاوت در پارک.

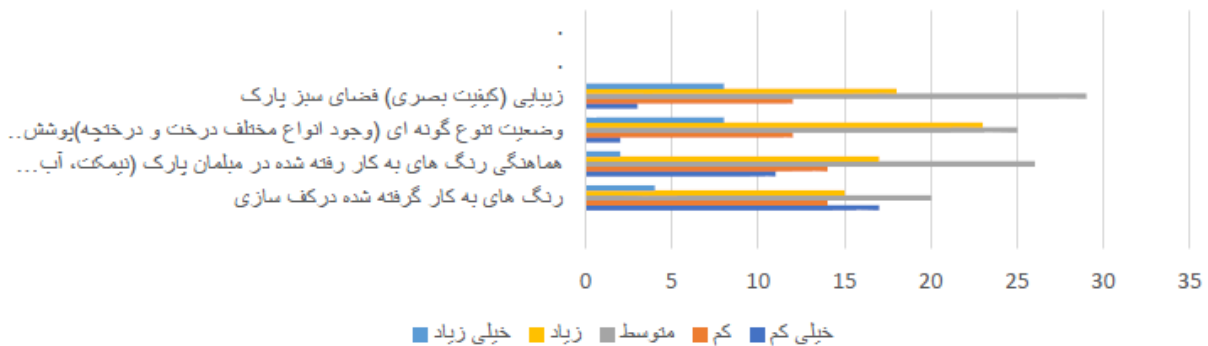
مناسب بودن کیفیت فیزیکی کف سازی پارک برای پیاده روی با توجه به پاسخ دهندگان کیفیت فیزیکی پیاده روها متوسط است.

شکل ۴: عکس های کیفیت فیزیکی مسیرهای پیاده در پارک.

تحلیل شاخص های مؤلفه زیبایی شناسی

همانطوری که در چارچوب نظری گفته شد مؤلفه های زیبایی شناسی (نمودار ۵) در نظر گرفته شد در این تحقیق عبارتند از:

نمودار ۵: بررسی مؤلفه های زیبایی

رنگ های به کار گرفته شده در کف سازی طبق نظرات مخاطبان متوسط و ۱۷ درصدشان خیلی کم بوده است. هماهنگی رنگ های به کار رفته شده در مبلمان پارک (نیمکت، آب نما، سطل آشغال) شکل ۵.

شکل ۵: عکس رنگ های هماهنگی رنگ عناصر به کار گرفته شده

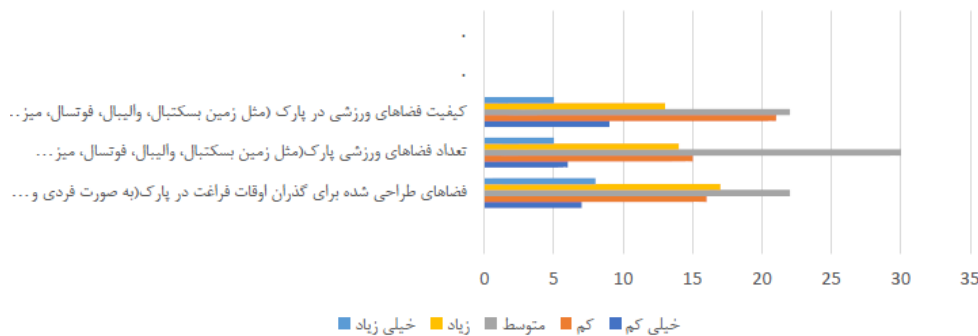
زیبایی (کیفیت بصری فضای سبز پارک، وضعیت تنوع گونه ای (وجود انواع مختلف درخت و درختچه) پوشش گیاهی شکل ۶.

شکل ۶: زیبایی و وضعیت تنوع فضای سبز وضع موجود.

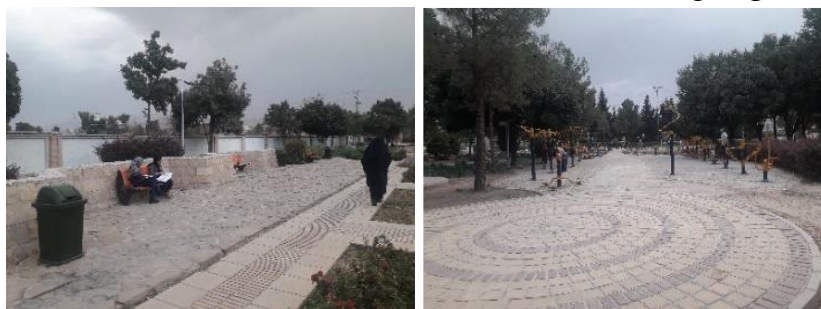
تحلیل شاخص های مؤلفه تفریحی

همانطوری که در چارچوب نظری گفته شد مؤلفه های تفریحی (نمودار ۶) در نظر گرفته شد در این تحقیق عبارتند از: مؤلفه های تفریحی

نمودار ۶: بررسی مؤلفه های تفریحی

فضاهای طراحی شده برای گذران اوقات فراغت در پارک (به صورت فردی و خانوادگی) طبق نظرات مخاطبان اکثره متوسط بوده است مطابق شکل ۷.

شکل ۷: عکس رضایتمندی مخاطبان از فضا های طراحی شده

تعداد فضاهای ورزشی پارک (مثل زمین بسکتبال، والیبال، فوتسال، میز تنیس و میز شطرنج، باتوجه به نظرات این پارک از فضاهای بازی متوسط است. کیفیت فضاهای ورزشی در پارک (مثل زمین بسکتبال، والیبال، فوتسال، میز تنیس و میز شطرنج) شکل ۸.

شکل ۸: تنوع فضا های ورزشی و کیفیت این فضاها.

نتیجه گیری

گسترش کالبدی شهرها بدون توجه به نیازهای انسانی موجب بروز بسیاری از مشکلات در شهرهای امروزی شده است. یکی از این موارد دوری انسان از فضاهای شهری و به حاشیه رفتن آن است. به همین دلیل توجه به شهری انسان محور و با درک نیازهای افرادی که در شهر حضور دارند اهمیت به سزایی دارد. در این پژوهش به سرزندگی فضاهای عمومی به منظور حضور افراد در این فضا توجه شده است و به تحلیل نقش پارک به عنوان یکی از اساسی ترین رکن فضاهای عمومی، در سرزندگی فضاهای شهری پرداخته شده است. لذا در طراحی فضاهای شهری باید به ایجاد عوامل سرزندگی توجه داشت تا مردم با میل و رغبت بیشتری ترغیب به استفاده از این فضاها شوند. در غیر این صورت این فضاها به فضاهای گمشده و غیر قابل استفاده تبدیل خواهند شد که نه تنها باعث از بین رفتن سرمایه گذاری های انجام شده می شود بلکه خود به ایجاد فضاهای نا کارآمد در شهر نیز کمک خواهد کرد. یافته های تحقیق این گونه نشان میدهد که مؤلفه خدماتی بیشترین مطلوبیت را از نظر شهروندان داراست و مؤلفه ایمنی از کمترین میزان مطلوبیت در این پارک برخوردار است. با توجه به بررسی های انجام شده و نظرات شهروندان در نمونه موردی به این نتیجه می رسیدیم که با رسیدگی به عوامل که در پارک وجود دارد (از جمله شاخص های خدماتی، تفریحی و زیبا شناسی) و اهمیت دادن به آن می توانیم سرزندگی در این پارک را به نحوه احسن پیاده نمود و یک فضای شهری موفق برخوردار باشیم.

بر همین اساس می توان راهکارهای ذیل را به منظور ارتقاء سطح سرزندگی این پارک پیشنهاد نمود: تأکید بیشتر به خدمات ترکیب و تنوع کاربری های مناسب با توجه به حضور شهروندان از همه گروه های سنی، جنسی، قومی و نژادی.

ایجاد فضای برای جذب هرچه بیشتر مردم در فضاهای شهری.

نورپردازی های مناسب در پیاده روها، مسیرهای پیاده و فضاهای طراحی شده برای خانواده ها و سالمندان ایجاد کفپوش های مناسب تر، استفاده از رنگ های جذاب و نقاشی های دیواری برای سرزندگی و تنوع در پارک. و ساخت المان هایی در سطح پارک که معرف فرهنگ مردم شهر باشند و زیبایی را برای این پارک نیز به ارمغان آورند. بهسازی سنگ فرش ها که مناسب معلولان و کالسکه بچه باشد و در زمستان لغزنده نباشد و آب حاصل از باران برف در زیر آنها تجمع پیدا نکند.

آب نماهایی در مسیر پیاده برای زیبایی و همچنین ایجاد خنکی در تابستان های گرم برای عابران. و ایجاد ایمنی بیشتر برای زمین بازی کودکان

منابع و مأخذ

- آجیلیان، ش شوقی مطلق، ی، شایان، م. بررسی تطبیق شاخص های مؤثر بر ارتقاء سرزندگی در محلات مسکونی با تأکید به توسعه پایدار، سومین کنگره بین الملل عمران، معماری و توسعه شهری، ۱۳۹۴.
- پاکزاد، ج. راهنمای طراحی فضاهای شهر در ایران، انتشارات شهیدی، تهران ۱۳۸۶.
- محمدی، ن، تقی پور، م. نقش مبلمان شهری در سرزندگی پیاده راه های بافت تاریخی پژوهش های منظر شهر سال دوم. ۱۳۹۴.
- مغرب، ی؛ سادات، م؛ صالحی، الف. تحلیل و بررسی سرزندگی پارکهای جدید شهری. مجله آمایش جغرافیایی فضا، فصلنامه علمی پژوهشی دانشگاه گلستان، ۱۳۹۵.
- حمیدی، ح؛ اسماعیل زادگان، ن. بررسی عوامل مؤثر بر کارائی پارک شهری (با تأکید بر عملکرد و سرزندگی آن). علوم و تکنولوژی محیط زیست، دوره هفدهم، ۱۳۹۴.
- بحرینی، س. فرایند طراحی شهری انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۶۸.
- مهربانی، الف؛ منصوری، س؛ جوادی، ش. رویکرد منظر در ایجاد سرزندگی با تاکید بر ایجاد حس مکان. مجله علمی پژوهشی، پژوهشکده هنر معماری و شهرسازی، ۱۳۹۶
- پوراحمد، الف؛ زنگنه شهرکی، س؛ صفایی رینه، م. پژوهش های جغرافیایی برنامه ریزی شهری دوره چهارم ۱۳۹۵.
- خستو، مریمو نوید سعیدی رضوانی، ۱۳۸۹. عوامل مؤثر بر سرزندگی فضاهای شهری، خلق یک فضای شهری سرزنده با تکیه بر مفهوم مرکز خرید پیاده، هویت شهر ، شماره ۶، ص ۶۳-۷۴.